

S A Y I ' 11 • 2 0 0 4

İslâm
Araştırmaları
Dergisi

TURKISH JOURNAL OF ISLAMIC STUDIES

sayısında, Emevîlerin son dönemlerinden itibaren artış görülmeye başlanmıştır.

Başlığın muhtevayla uyumlu olmadığı örneklere de -az da olsa- rastlanmaktadır. "Hz. Hüseyin'le birlikte Kerbelâ'ya katılan Ali-Fâtıma Evlâdı" başlığı altında Hz. Ali'nin Fâtıma'dan olmayan çocukları zikredildiği gibi Ebû Tâlib'in diğer çocuklarının evlâdı da zikredilmiştir (s. 31-62). Yine "Tarım ve Ticaret" başlığı altında Hz. Hasan'ın servetini tasadduk ettiğine dair anlatılanlar, başlıkla pek ilgili görünmemektedir (s. 445).

Sayıları az olmakla birlikte yazarın anladığı, ancak okuyucunun anlamakta zorlanabileceği birkaç kelime ya da cümlenin çevrilmediğini (örneğin s. 41, 51, 230) ve birkaç yerde yapılan çevirinin daha düzgün olabileceğini (s. 136, 158, 163, 202, 228) de belirtmek isteriz.

Kitapta yer alan ve çalışma için önemli olan tablolarla seçmelere yazarın epey emek verdiği anlaşılmaktadır. Tabakalara göre tablolar halinde gösterilen Ali-Fâtıma evlâdının isimleri, erkek ve kadınlar için ayrı ayrı hazırlansaydı sonuçlar daha isabetli olurdu (s. 353). Ayrıca lakap, nispe ve sıfatlar da tablo şeklinde verilebilirdi (s. 360 v.d.)

Değinden geçemeyeceğimiz bir husus da, kitapta kullanılan puntunun gözü yorabilecek küçüklükte olmasıdır; ancak 632 sayfa tutan kitabın normal bir punto ile yayımlanması, hacmi daha da artıracaktır. Yine de kitabın tekrar basılması halinde, okunmak için yayımlandığına göre, metin kısmının uygun bir puntoyla ya da kitabın daha büyük boyda basılmasının isabetli olacağını düşünüyoruz.

Her çalışmada görülebilecek bazı eksikliklere rağmen kitap, alanında önemli bir boşluğu dolduracaktır. Gülgün Uyar'ı, bu emek mahsulü çalışmasından dolayı tebrik ediyor; kendisinden benzeri çalışmalar bekliyoruz.

Adnan Demircan

Devletin Egemenlik Unsuru ve Egemenlikten Kaynaklanan Yetkileri

Talip Türkan.

Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2001. 271 sayfa.

Bugüne kadar egemenlik ve ona bağlı konularda yapılan çalışmalar, hem terminolojik yönden hem de metodolojik açıdan birçok sıkıntıyı beraberinde getirmiştir. Bu sebeple fikirlerin aynı kavramsal düzlemde tartışılması zorlaşmıştır. Bu eser ise söz konusu eksiklikleri aşabilmiştir. Müellif doktora tezi

olarak hazırladığı bu çalışmasında birçok tartışmaya yol açan egemenlik kavramını, kavramsal düzeyde yeterince açıklığa kavuşturmuş görünmektedir. Eserde egemenlik hakkında yapılan yorumlar ve tartışmalar, sistemli bir şekilde ele alınmakta ve gerektiğinde muğlak yerlerle ilgili yeterli izahlar getirilmektedir. Kurucu unsur olarak egemenlik ve ondan kaynaklanan devlet yetkileri sorunu, kavramsal düzeyde İslâm ve Batı düşüncesi bağlamında mukayeseli olarak ele alınıp incelenmiştir. Devletin bir unsuru olarak egemenlik, devlet yetkilerinin mahiyeti, işlevleri ve sınırları daha çok hukukî perspektiften yola çıkılarak izah edilmiştir.

Eser "Giriş", üç bölüm, "Sonuç", "Bibliyografya" ve "İndeks" kısımlarından oluşmaktadır. "Giriş" bölümünde müellif araştırmanın konusu ve önemini ele alarak araştırmanın varmak istediği amacı açıklamaktadır. "Takdim" kısmında yapılan açıklamalar aynı zamanda araştırmanın amacını da içermektedir. Aynı bölümde müellif, araştırmanın kaynakları ve metodu hakkında da gerekli bilgilere yer vererek giriş kısmını sonuçlandırmaktadır.

"İslâm Hukukunda Devlet" başlığını taşıyan "Birinci Bölüm"de devlet kavramı çeşitli yönlerden incelenmektedir. Devlet kavramının tanımı, mahiyeti ve kökeni üzerinde durularak İslâm hukuk literatüründe devletle ilgili terminolojinin tarihî gelişimi ile "Medine Vesikası" ekseninde ilk İslâm devletinin teşekkülü ele alınmaktadır. Daha sonra devleti oluşturan unsurlardan ülke, millet ve egemenlik unsuru hem genel bir yaklaşımla hem de İslâm hukuku açısından ele alınıp incelenmektedir.

Kitabın "İkinci Bölüm"ü egemenlik kavramının tanımı ve egemenliğin fonksiyonlarını tespit maksadına ilişkin tartışmalara yer vermektedir. Egemenlik kavramı özellikle Batı hukuk düşüncesindeki teorileşme süreci ile birlikte ele alınarak bu teoriyle ilgili teokratik ve demokratik nazariyelere yer verilmiştir. Daha sonra İslâm hukukunda egemenliğin kime ait olduğu hususunda ileri sürülen fikirler ayrıntılı olarak tartışılmıştır. Egemenliğin sahibi ve kaynağı ayrımının İslâm hukuku açısından bir zorunluluk olduğu ortaya konulmuştur. İslâm hukukunda egemenliğin kaynağında yetkilendirme yönüyle ilâhî iradenin bulunduğu, egemenliğin sahibinin ise millet olduğu söylenmiştir (s. 142-148). Bu bölümde ayrıca İslâm hukukunda millet egemenliğinin özellikleri anlatılmaktadır.

Kitabın "Üçüncü Bölümü"nde İslâm hukukunda egemenlikten kaynaklanan devletin yetkileri ele alınmıştır. Yetki ve devlet yetkileri kavramlarına izah getirilerek İslâm hukukunda devlet yetkilerinin taksimi meselesi incelenmiştir. Bu bağlamda yasama yürütme ve yargılama yetkileri tetkik konusu

edilmiştir. Egemenliğe dayanan devlet yetkileri, onları kullanan organlara göre değil, mahiyetleri, işlevleri ve sınırları itibariyle yalnızca maddî açıdan incelenmiştir. Son olarak İslâm hukukunda devletin yetkilerinin kullanımı açısından siyasî iktidar, siyasî iktidarın kullanımı ve hukukî dayanağıyla temsil sorunu tartışılmıştır.

Talip Türcan'ın uzun araştırma ve dikkatli tetkiklerinin sonucunda ortaya koyduğu bu değerli çalışması devlet ve devletin egemenlik unsuruyla ilgili bazı çarpıcı yaklaşımları da getirmiştir. Türcan, Kur'an'ın ortaya koyduğu prensipler açısından yönetimin amaç olmadığını ifade ederek Kur'an'ın gerçekleştirmek istediği amacı "Yönetim ve iktidar kullanımı yoluyla, inançlarından ötürü herhangi bir ayırım gözetmeksizin bütün insanlar bakımından yeryüzünün fitne ve fesattan arındırılması; banş ve özgürlüğün, hak ve adaletin ikame edilmesidir" ifadeleriyle dile getirmektedir (s. 27). Türcan'ın bu yaklaşımı bize tarihten bugüne İslâm devlet felsefesi yaklaşımının pratikteki uygulamasını hatırlatmaktadır. Müellif, Kur'an'ın ortaya koyduğu devlet te-lakkisinin özünde adaleti temin edecek ve bütün insanların haklarını koruyacak, hukukun üstünlüğüne bağlı bir yönetimin kurulmasının hedeflendiğini ifade etmekle aynı zamanda Kur'an'ın devlet, iktidar ve iktidarın kullanımı hususlarında en genel ve en evrensel prensipler getirdiğini de vurgulamaktadır. Kur'an'ın yönetime dair herhangi bir şekil öngörmediği tespiti de oldukça isabetli görünmektedir (s. 27).

Türcan'ın, araştırmasında ilk İslâm devletinin doğuşuyla ilgili bazı tartışmaları da gündeme getirdiğini müşahade etmekteyiz. Türcan'a göre Hz. Peygamber'in (a.s.) Medine'de kurduğu devlet, Mekke'de iken başlamış bilinçli bir siyasî sürecin aşaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Watt'a da bir cevap olarak bu fikirleri ileri süren müellifin, politik anlamda bir toplumsal düzen oluşturma gayesinin henüz Mekke döneminde başladığını iddia etmesi oldukça çarpıcıdır. Ayrıca böyle bir gayenin Mekke döneminde başlamasının da ilâhî tebliğin hakikatine daha uygun olduğunu ileri sürmesi, kanaatimizce isabetli görünmektedir. Eğer meseleye tebliğin hakikati açısından yaklaşacak olursak bu durumun aksini de savunmak mümkündür. Zira irşad ve tebliğ devletten önce gelen ve İslâm devletinin bulunmadığı zamanlarda bile yerine getirilmesi gereken dinî bir görevdir. Tebliğ faaliyetine politik açıdan yaklaşmak, İslâm'ın ruhuna aykırı olmakla birlikte, bazı sakıncaları da gündeme getirebilir.

Hem çağdaş İslâm kaynaklarına hem de çağdaş Türk ve Batılı kaynaklara son derece hakim olan araştırmacının kaynakların işlenmesi konusunda da aynı hakimiyeti gösterdiğini söylemek mümkündür. Konuyla ilgili sistematik

ve doyurucu bilgilerin akıcı bir üslupla ele alınıp işlenmesi, eseri daha canlı tutmaktadır. İslâm hukuku sahasında önemli bir boşluğu doldurduğuna inandığımız bu eser, aynı zamanda ele aldığı bazı konular itibariyle de güncel tartışmalara katkıda bulunmuştur.

İsmail Güllük

İstanbul'daki Protestan Kiliseler

M. Numan Malkoç

İstanbul: Kaya Basım Yayın Dağıtım, 1999. xviii + 225 sayfa.

M. Numan Malkoç'un çalışması, kendi türünde az sayıdaki çalışmalar serisinin bir halkası olarak değerlendirilmelidir. Sözelimi, Pars Tuğlacı'nın *İstanbul'daki Ermeni Kiliseleri* (İstanbul 1991) adlı kitabı, araştırmacının da Ermeni Protestan kiliseleri için yararlandığı bu türden bir çalışmadır. Naim Güleriyüz'ün *İstanbul Sinagogları* (İstanbul 1992) ve Zafer Karaca'nın *İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri* (İstanbul 1995) adlı eserleri de aynı kategoriye dahil örneklerdir.

Malkoç kitabında günümüz İstanbul'unun Protestan kiliseleri/grupları hakkında derli toplu ve ansiklopedik bilgi vermekte, konu başlığının işaret ettiği genel çerçeve içinde yeterli sayılabilecek bir muhteva sunmaktadır. Dolayısıyla kitap, İstanbul'un inanç haritasını çıkarma yolunda önemli bir çabanın ifadesidir. Günümüzü esas almakla birlikte, böylesi çabaların her biri, mevcut görüntünün bir karesini ya da haritanın bir bölgesini tasvir etmek suretiyle bütün bir dinî tablonun gözler önüne serilmesine zemin hazırlayacağı ve bugünden geçmişe bakarak karşılaştırma yapma imkânı vereceği için işlevsel olarak değerlidir. Bu noktada araştırmacıya düşen, geçmiş-bugün ilişkisini ya da tarihî arka plânı göz ardı etmemektir. Malkoç, tarih ve karşılaştırma yöntemlerini de işin içine katarak araştırmacı kimliğiyle bunu başarmış görünmektedir.

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan araştırma "Giriş" ve dört bölümden oluşmaktadır. Eserin "Önsöz"ünde, İstanbul'daki Protestan kiliselerinin günümüzdeki durumunu tespit amacıyla bu konuyu seçtiğini belirten yazar, bir durgunluk döneminden sonra, 1980'li yıllarda birçok yeni kilisenin kurulmasına bağlı olarak ortaya çıkan kaynak yetersizliğini "görüşme" ve "gözlem"lerle aşmaya çalıştığını ifade etmektedir.

"Giriş"te, Protestanlığın tarihçesi verilerek günümüzdeki durumuna değinilmiş, Protestanlarca kabul edilen inanç bildirgeleri ya da formülleri ("Credo") aktarılmıştır.